

Fogatlan oroszlánok

Gazdag programot kínált idei látogatóinak tizenkilencedik nyári évadján a Gyulai Várszínház. A rendező tovább b vítették azokat a játékos nyári formákat, amelyekre az elmúlt évek során ráleltek; a már kötelezővé merevedett történelmi sbemutatókon kívül a Kodály centenári - um alkalmából felújítottak Sík Ferenc emlékezetes rendezéseit, a *Psalmus Hungaricus*t és a *Székelyfonót*, vendégjátékra hívták a „szomszédvár”, a Békés megyei Jókai Színház m vészeit, gálam sort, a határainkon túl él költ k m veib l versfesztivált szerveztek. Új bemutatóval jelentkezett az Univerzitás Együttes is, és az idei repertoár egyik váratlan meglepetésének bizonyult a Várszínház és a Békés megyei Jókai Színház közös el adása, Csukás István *Gyalogcsillag* cím mesejátéka.

A sokszín ség, a játékoság, a történelem-mitosz-folklor hármassága az idei uborkaszegzonban is a legkarakteresebb nyári színházzá emelte Gyulát, még akkor is, ha a tavalyi Filadelfi-darab fiaskója és az Idei Jékely-bemutató után a néz ben felvet dik a kérdés: vajon hogyan áldoznának színvonalas, friss drámával a történelmi színm -beszölgáltatás oltárán a gyulai m vészeti vezet k, ha a romániai magyar költ -drámaíró, Székely János (akinek a *Caligula helytartója* és a *Hugenották* után immár harmadik drámai példázata, a *Vak Béla király* is színre került) egyszer valóban beváltaná „fenyegetését” és nem írna több „verses könyvdramát”?

Székelyt nyugodtan háziszerez - nek nevezhetjük Gyulán, ahol nem ismeretlen *Jékely Zoltán* sem. Még akkor sem, ha a Gyulai Magazin mindezt alighanem a legszívesebben letagadná. Az *Oroszlánok Aquincumban* cím szerkeszt ségi cikk az alábbiakat közli: „*Jékely Zoltán költ nevét színlapon mindaddig csupán fordítóként olvashattuk, Racin (sic!), Shakespeare és Alfred Jarry drámáinak adott magyar hangot. Eredeti színm vel most mutatkozik be a Várszínházban*”. Az még érthet volna — a hazai színművészetika nagyvonalúságát ismerve — hogy a szerz nem hallott *A Mátyás király juhásza* cím el b vől mesejátékról, amit lassan minden magyar színház m sorára t zött, megfeleledkezett az *Angalit és a remeték* cím verses játékról, amiben Jékely a szerelmi átok verte remeték kalandját meséli el. az már azonban mégis meglep hogy könnyedén lemond *A fejedelmi vendég* cím rímes vígjátékról is, az Apaffy Mihály udvarába tévedt ál Zrínyi-sarj történetér l, amit 1969-ben éppen *Gyulán* t ztek m sorra. Különös már csak azért is, mert közvetlenül az említett cikk mellett, egy Jékelyvel készített interjú említi ezt a tényt. Igaz, mint a lábjegyzetb l megtudjuk, ez "Az interjú 1982. febr. 25-én, a költ halála el tt készült." Miért, készíthetett volna *utána* is?

Ezt a talányt még *Lupus*, az aquincumi költ , Jékely f h se sem oldaná meg. Pedig szakér-

t az epitáfiumok terén, egész életét azzal töltötte, hogy szarkofágokra és viasztáblákra sírfeliratokat költött — a megrendel kénye- kedve szerint.

Különös alak ez a *Lupus*. Az eliziumi tudást már elitta, költészetét elkótyavetyélte, a mind közelebb kajtató halálhoz keser grimasszal bár, de jó képet vág. Körülötte omladozik a római világbirodalom, másfél ezer év óta hirdetett társadalmi normák d l nek romba, hordószónokok és hadrakelt madárijeszt k szónokolnak hazafiságról és erkölcsr l. A költ der s rezignációval figyel- li a felfordulást, a honfibúval csörtet tolvajok haláltáncát és az utolsó pillanatban, amikor a „túlpárt népei” átkelnek a Dunán, már új kedvesével egy kriptába búvik, magára húzva a k lapot.

Furcsa történelmi gúnyirat, már-már példázat az *Oroszlánok Aquincumban*. Sok mindenre céloz, sokféle áthallásra nyújt lehet séget. Aquincum, Fél s -Pannónia ékköve nem tud ellenállni a kelták, szarmaták, kvádok, gy j t néven barbárok ismétl d támadásainak, mert lakói elpuhultak, nemzedékr l nemzedékre silányultak, az íjakon meglazult a húr, az egykor fényesen tündökl római erények megfakultak. Minden pusztulásra érett itt, az antik kultúrát szájaló hordószónokok, hadastyánok árusítják féláron — állítja Jékely —, nincs más megoldás, mint az élve eltemkezés, legalább anakreoni módon: egy lánnyal és egy üveg flaskával. Nem nehéz ebben a gondolatsorban a m írásának esztendeiére ismerni; az individuum méltósága és a félrevezetett tömeg hisztérikus magatartása közötti ellentét mindig is vonzotta költ nket.

De Jékely mondanójának ez csak egyik rétege. *Lupus* alapdilemmája a „menni vagy maradni” kérdéskörét feszegeti, azt a kényes határhelyzetet, amikor a lélek bels egyensúlyára marad a döntés, kinek-kinek lelkiismerete szerint. *Lupus* dönt: *marad*. Vállalja a szarmatákkal való találkozás rizikóját. És ett l egyszerre más perspektívában látja az eddig megdönthetetlenek és mindenekfelettinek hitt római impériumot. Kiderül, hogy a római egység nem egyéb politikai kufárok, ügyesked k, hittel házalók gyülekezeténél, akik az els jre mentik irhájukat, mint a süllyed hajóról a patkányok, sutba dobva ezeréves felségjeleiket. De meglátja *Lupus*-Jékely ennek a népek a hihetetlen rövidlátását, történelmi korlátoltságát is. A túlparton egyfolytában szólnak a dobok, néptörzsek készüldnek, hogy végleg lerohanják a „mennely birodalmat”, a dics rómaiak pedig két kivénhedt oroszlánt ösztökélnék rohamra, zengzetes haditervek közepette, hogy ez ellent szétkergessék. Nemzeti önirónia bujkál a történelmi vakság e délibábos megnyilatkozásainak ábrázolásában — Jékely történelemszemléletének ez a legfrissebb vonása.

Minden megvan egyébként ebben a darabban, ami a költ té-

mavilágát jellemzi. A Történelem, a Halál és a N hármásának misztikus összefonódása, a költ - re jellemz finom irónia és önirónia, der s rezignáció, a forró érzékiség és trubadúr-szenvedély, gonoszkodó epigrammák, amikkel annyi borsot tört kortársai orra alá („Itt nyugszik Tamási Áron, mélyen leszállított áron” stb.), tündökl , könnyed verselés, az utánozhatatlan elegancia. Az összhatás mégis felemás. A sokszó sziporkázó dialógusok nem mindig kapcsolódnak egybe, a jelenetek kusza követik egymást. *Lupus*nak nincs igazi ellenfele, a történelmi eseménysor nem pótolhatja a korszer bels dráma iságot. Ráadásul Jékely „színszer” darabot akart írni, s ezért a második részben a küls cselekményesség látszatáért még *Lupus* bels vívódását is feláldozza, így a Berek menti események inkább egy *filmszínopszisra emlékeztetnek*, mintsem jellemvígjátékra.

A két rész közé beépített csapdát természetesen nem kerülhette el a rendez , *Iglódi István* sem. Már csak azért sem, mert Jékely történelmi játéka — jelen formájában — vajmi nehezen játszható el a kés barokk várudvarban. Iglódi kénytelen tehát megtörni az egységes stílusú, finoman csipkél d kamarajátékot (amelyben külön rendez i remeklés a kivénhedt gladiátor-férj és a szeleburdi lenge öltözet feleség burleszk-némafilmekre emlékeztet féltékenységi jelenete; a nyers er és a szellem frivol öszszecsapása), és „kiköltözni” a tó közepén ácsolt víziszínpadra, „a csillagos ég zsinórpaddása alá”. És rögvést megváltozik minden. Elt nik az intimitás. Jékely finoman pikáns, kétértelm mondatait recseg hangszórók továbbítják, a szélesvásznú küls ségek *elfedik* a színészi játékot, *Ez kétféle színdarab*, kétféle el adás. Az els rész bens séges jellemvígjáték, a második távolról szemlélt marionettkarnevál.

Érezték ezt a színészek is, és különféleképpen reagáltak. *ze Lajos*, aki az els részben *Lupus* legrejtettebb árnyalatait is el varázsolta, elszíntelenedik, s csak egyetlen közeli jelenetében az aquincumi helytartóval (*Újrėti Lászlóval* közösen) csillantja fel újra Jékely rafináltan duplafedel dialógusait. *Ferenczy Csongor* széles gesztusokkal harsány torzképpé rajzolja a hivatalos Madárjósóból hadi szónokká avanszált szájh st. Karikatúrát rajzol a F parancsnok szerepéb l *Tyll Attila* is. A többiek (*Igó Éva*, *Kristóf Tibor*, *Katona János*, *Lang Györgyi*, *Hodu József*, *B sze György*) vagy a távolsággal vagy a szereppel viaskodnak, *Nagyidai István* a lóval küszködik, amikor látványosan betör *Lupus* villájába. **Maradandó élményt — friss, üde játékot — az *ze Lajos — Kránitz Lajos — Szerencsi Éva* hármas produkál; *Kránitz kit n bambasággal adja Quadrupest*, a kivénhedt állatias gladiátor-férjet, *Szerencsi üde n iséggel szeleburdi, csalafinta hitvesét.***

Vinkó József